

Umetnost

Likovna umetnost v preteklem letu

Različni so vidiki, s katerih lahko premostimo pisano in mnogoštevilno tukajšnjo slikarsko in kiparsko produkcijo, ki se je našemu občinstvu v minulemu letu doma ali pa tudi drugod stavila na ogled. Med temi vidiki pa je neobhodno potrebno izbrati tistega, ki je za današnji čas prikladnejši, splošnejši in ki je še posebej sposoben obogatiti našo domačo duhovnost.

Danes so potrebni precej drugačni pregledi o slikarskih in kiparskih umetnostnih tvorbah (kakor tudi panogno drugih), kakor so bili oni polpretekle dobe. Tedaj je šlo za gojitev okusa, ne toliko glede na lastno posebnost svojega, prirojenega čuta, kakor na priučevanje okusa po nekih vodilnih preddispozicijah. Slikarske in kiparske proizvode razčlenjuje pišec je bil z upodabljaljočim tvorcem vred skozi dolga razdobja v izključni odvisnosti od historijsko razvojnih narekovanj.

V takih prilikah, ko je upodabljaljoča produkcija radi razrednih razlik le deloma koristila vsem raznim slojem enako dobro, je bil utemeljen tak vzgojni posredovalec, da ni krog uživalcev prešel v le pretesno sklenjen, premalo številen izbor najvišje aristokracije.

Razmerje med umetnostnim izdelkom in naravnim okusom, ki je postopoma postajalo za vsako stopnjo družbenih plasti manj iskreno in naravno, je bilo za najprirodnejši naravni okus še najbolj nepopolno.

Ta praksa pa je pred dvema desetletjima zapadla mahoma in popolnoma vsestranski destruktiji. Povzročila je tudi preureditev osnov, po katerih se vrši poslej ves umetnostni razvoj.

Kakor po Galileju Galileji, so se tudi tu obrnila pota, ki so radi tega postala mnogokomu nerazumljiva. Zlasti onim, ki so bili doslej navajeni doučiti umetnostne tvorbe po navodilih. Cepiti pa so se pričele poslej tudi vrste ustvarjalcev samih: nekaterim je bilo doumevanje vsega tega prav tako nejasno, nekaterim, zlasti šibkejšim pa so še vedno laskale koketerije, blesteča imena tujih vzornikov od prej, ki so bila obenem skupna nada vseh, da vzdrže vsaj do konca življenja.

Ker je na podlagi nastale strukture, iz katere se dviga, oziroma proti kateri se niža vsesplošna slikarska in kiparska produkcija postopek ta, da se vrednoti ceno upodobljenih tvorb po nepokvarjeni tvorni individualnosti tvorčevi kot glavnem elementu, po smotrnosti izrabe motivnih in materialnih sredstev in po številnosti takih tvorcev, prihaja v poštev njih večja ali manjša veljavnost tudi kot narodova vrednota. Zato nam je tu docela možen nazoren, jasen vpogled v oblikovanje našega tvorca, da njega in naše domače umetniško življenje lahko spremljamo in primerno motrimo.

Mimogrede naj še na splošno omenimo, kar je še vedno potrebno s polnim spoštovanjem ponoviti: da je bil pri nas doma impresijonizem že dokaj nakazal to, kar je doslutil novi čas, ko je dočutil kot svoj življenski postulat slovensko krajino. Rodu za njim pa je pripadlo stremljenje, pronicati v globine slovenskega človeka!

Da vidimo, katera so pota in kolikšni rezultati?

A. G. Kos korenini v umetniškem pogledu precej izven domačije in je osamljen povojni pojav. V tej sodbi nas potrjuje dejstvo, da so dotakratni vodilni možje iskali pa tudi našli svoj ideal v atmosferični folklorni izraznosti slovensko-alpskega motiva in se ob tem obenem osvobodili monakovskih vplivov; povojni pa

so bili impulzirani od druge strani, ki jim je bil psihološki in fizični motiv dolensko kraški. Sestav vsega njihovega slikarstva ni razumljiv brez romantike.

Kos izhaja pretežno iz Hodlerja, pozneje vpliva tudi Becić. Izrazito intelektualen talent se dobro koristi z dosledno izvedenimi tehničnimi sredstvi, njegova dela tudi primerno ustrezajo našemu bolj salonskemu okusu, da je danes v tem brez tekmeča.

S hladno prefinjenostjo, ki eklektika ne odbija, pa tudi posebno ne privlačuje, uspešno združuje celoten aranžma tabelske slike, tapete in naslonjača, v čemer se je že opetovano izkazal.

Iz splošnega in našega stališča pa je še nekaj važnejšega od tega. Dobremu umetniku je prva dolžnost, poglobljati se v svojem delu notranje, čeprav je larpurlartistično geslo res še vedno v svoji veljavi. Slikar se je od Hodlerja in prvih svojih del zunanje premaknil na premico v smeri Pariz.

Kralj T. je z ozirom na mnogostranost uporabljanja raznih tehnik, materijalov in motivov najuniverzalnejši in ima tudi rekordno produkcijo že za sabo.

Pomislim: Kolika nuja! Velikega starca Buonarottija le dve, tri dela so me sesula na kolena. Mar se tudi ti utesni: saj še vedno brhte zagoriška polja kot nekoč, gnezdiyo ptički po logih, muka znojno govedo, fantujejo mladeniči po vasi —

Spočetka, ko je svoj lastni, izvirni slog še skrbno in dosti spretno gojil, se je ta precej ujema z različnimi vrstami materijala. Danes mu je tehnika v olju, grafiki, risbi, kamnu, lesu, pa kovini skoraj vedno ista. Tudi arhitekturo si je želel podrediti, ali zdi se, da si je arhitektura slikarja in kiparja. Namreč: za vse prilike enakomerna ista tehnika je značilna za umetnost porabne smeri, kot si jo za lastno uporabo določa arhitektura, izvedena po rokodelcu, ki pa že po svojem značaju ovira pripadnost k najvišjim vrednotam čiste umetnosti.

Če bi ne imel neke deloma svojstvene arabeske linije in oblike figuralnega tipa, bi bila ta dela ponekod zelo blizu nazarencem. Kjer v sistemu gradi telo (na sliki ali kipu) tako, da je prvenstveno poudarjena figuralna podoba, privzame le-ta heroičen izraz, ko izstopa iz ostalih delov površine, in v celotni podobi začetimo v precejšnji meri alpski značaj. Koder pa pripovedovalnost takih del ni nujna, očituje podoba pogosto zgolj zunanjo omenjeno tehnično rutino. Z deli te vrste in še brez manj lirične primesi je mogoče ugoditi stereotipnemu, cerkveni rabi prilagodnemu okusu in Katinara ga osvetljuje od te strani.

Nadalje je opaziti, da se je lokalno znatno premaknil iz dolensko kraškega v alpsko slovenski milje in se je z novejšimi deli radi tega približal občemu meščanskemu okusu.

Spričo njegovega celotnega dosedanjega dela pa je še vedno ena glavnih upodabljalno moči.

Dolarja A. reproduktivni, posnemovalni talent si je že kaj zgodaj podredil ustvarjalnega. Od prezgodnih, svežih naturalističnih pred Rodinovskih del je v hitri menjavi svojih vzorov — Meštrovića, Nemcev in Toneta Kralja — prešel v hladno klasicistično izražanje. Z neko njemu lastno secesijsko sanjavoostjo je v zunanje dekorativnem smislu z uspehom obvladoval svojo pozicijo. Danes bližnji sosed solidnemu klasicističnemu izražanju kiparja Zajca I. posega v smeri nazaj, skoraj v leta svojega šolanja pri Repiču. Ako bo tu, na svojem prvotnem izhodišču, do katerega se je deloma že pritipal, na novo disciplinirano razvil vse svoje možnosti v smeri lirsko oplemenitenega naturalizma in obdržal v kompoziciji

in portretu srednje veliki format, mu bo prav lahko v tem oddelku obdržati prvenstvo.

Kos T. doslej ni imel prilike in še ni pravilno pokazal svojih zmožnosti. On je naš edini kiparski arhitekt, vsi drugi manjši formati in tehnike niso zanj pravo izživetje. Ker morda tudi sam opaža, da je nekam suhoparen, neživ in premalo lirski, si instinktivno skuša pomagati zlasti pri motivih iz socialnosti z nekimi mrzlo karikaturnimi atributi Barlacha in Grosza in to še posebej v lesu, ki mu še kar ne prija, kljub temu da je izvrsten tehnik.

Gorše F. je njemu izrazilo nasproten. Risbo obvladata oba za kiparja primerno. Goršetova poteza v stilizaciji pa je groteskna, dočim je Kosova primarna masivna in monumentalna. Gorše je doslej najbolj uspel v lesenem portretu in pri aktu, kadar se skuša opirati na naravo; kjer pa skuša doseči s samolastno stilizacijo več, zapade sugestiji Meštrovica in njegovega posnemovalca Lobode P. Lastno komponiranih podob osebni tip je tedaj v primeri z onima neinteligenten in precej top. Premalo plemenit, neliričen je tudi celoten nastroj njegovih risanih in kiparsko obdelanih stiliziranih podob.

Tratnika F. olje je izgubilo na eksotičnosti in privlačnosti, kolikor se je oddaljilo od sorodnosti z Jakopičem in Sternenom; morda ugaja, komur ugaja Schwalbach.

Jakčeva B. oljna tehnika, privzeta od pastela, se s papirja slabše prestavlja na platno, kjer je postala že celo preveč akademska in manj sveža. Najuspelejši je v grafiki.

Maleš M., katerega razvoj je šel iz zagrebško pariške v praško pariško smer, se je na spomladanski razstavi predstavil s prvimi olji, šibkimi poskusi, ki so tudi za marsikatero svobodoljubno oko manj prebavljivi. Čudim se, da se še ni pokazal fanta, da bi se tudi Picassovščini spretno izjugalil. Po razstavah sodeč je njegova največja vrednost v perorisani črti kot nositeljici liričnega razpoloženja.

Zupanu F. je oljno slikarstvo doslej manj uspelo, čeprav mu je treba priznati, da se je povzpel preko prazne dekoracije. Po svoji vrsti pripada onim, ki jim je uspeh v specializaciji tehnike. Renomirano priznanje tujine, ki so mu ga prinesli nekoč njegovi akvareli o priliki turneje mladih po srednji Evropi, pa ne spi; tudi zanj pride še čas!

Gaspari M. ima v kolorirani risbi lep domač kmečki slog. Kjer seže po težjih problemih v olju, se po navadi ne dvigne nad povprečno umetnostno višino. (Na spomladanski razstavi je bilo tam nekaj tem zelo sorodnih slik Kralja T.)

Stoviček I. je precizen virtuoz kovinaste male reliefne forme češkega kova.

Mimo navednega imenika upodabljalcev, ki bolj ali manj zavedno puščajo vrednotnost slovenskega ob strani, je bila na umetniškem mejdanu še drugačna vrsta, ki je bila še najbolj izkoreninjena. To so pretežno najmlajši letniki.

Sedej M. je poleg Pavlovca F. danes kvalitetno naš najvidnejši slikar zagrebško pariške smeri. Sedejevo delo poznam že desetletje. Če bi ne bilo temu tako, ga ne bi obširneje obravnaval. Često je bržkone čul, ako se spomni, po domačih šolah, da so dandanes neobhodno potrebni in umestni vzori za: umetni obrt, ki je prav smiseln šele tedaj, ako je domač. Njemu bi bilo ravno potreba vzorov, najmanj še umetniških, saj je danes celo Picasso z velikimi francoskimi mojstri izteklih tradicij njegovih pred in sodobnikov vred v tem pogledu ob ceno.

Za mlajšega človeka, kakor je S., še celo ne bo pretežko pogledati dovolj globoko vase, spoznati ceno svojega dela in, ako je potrebno, preko razočaranja pričeti vse znova. To je sploh vseh umetnikov edini lek in vseskozi edini cilj: vedno znova iskati in najti samega sebe, boljše danes kakor čez desetletje ali nikoli!

Vredno je tu zastaviti besedo, kajti — imamo še drugih talentiranih Benjaminov!

Kaligrafična poteza mu je v olju kakor v risbi zelo šibka in okorna. Morda mu je ravno radi navedenih razlogov nesamostojnosti opešal tudi ustvarjalni temperament. Njegovo delo je postalo manj živo, manj prepričevalno in manj zanimivo. Ako pa zberemo in združimo samo vrline z drugega nam nevažnega stališča, pa moramo priznati, da v splošnem presega Šantlovo oljno kvaliteto in se drži na višini Vavpotiča I. in Kosa A. G. ter Pavlovca F.

Pirnata N. kritični intelekt je proti samemu sebi znatno rigoroznejši. Ne v stiliziranih oblikah njegovega kiparstva, kjer je še ves Mestrovič, in ne v nekaterih osebnih tipih njegove risbe, kjer sta še pogosta primes Picasso in Grosz, pač pa v nekih portretih in risbah, kjer je res dober, kolikor si je v iskrenosti do lastnega bližji. V teh slednjih tudi manj motorizira oblike.

Po drugi strani se je tem nasproti dokaj približala svojemu cilju, da se vkorenini v domačnosti, skupina društva Slovenski lik, v glavnem s Stiplovsčkom F. S., Vidmarjem Nandetom in Vidmarjem Dragom, ki so skupno s Francetom Kraljem dodali sistematičnemu nizu slovenskih modernih razstav v Pragi, Berlinu, Dunaju, Splitu in Sarajevu letos še Zagreb. Kakor prej je tudi tu strokovna kritika poudarila dosti izvirnih kvalit, pa elan in mladostno svežino.

Jasnosti na ljubo nam je treba pribiti, da so bile za predvojnimi razstavami Save te razstave izključno vse naše splošne razstave zunaj Slovenije (poleg razstave Nar. Galerije l. 1928. v Pragi).

Na zadnjih razstavah doma je bilo opaziti nekaj vrzeli radi izostanka dobrih umetnikov: kiparja Napotnika I. in slikarja kraškega Parižana Piona V., izmed slikaric in kiparic pa Bulovčeve K. Od najmlajših bi bilo, sodeč po razstavljeni plastiki v Belgradu, še pričakovati dobrih kipov od Pajničeve D., ako se bo v intuiciji motivu in materialu pravilno in dovolj podredila.

Nekak čuden, povsem nenaraven odnos je med upodabljajočimi umetniki in Narodno Galerijo. Brez družine Sl. lika in Savanov združuje večino ostalih društvo dravobanovinskih. Ker je danes Narodna Galerija istovetna s temi slednjimi in ti z njo, je umeven opomin R. Jakopiča „ob dvanajsti uri“ (kjer polaga našim kulturnim krogom skrb za deset poglavitnih tvorcev na srce) padel na nerodovita tla.

Stavlja se nam vprašanje: kaj potem, ko bo ta mnogo prevelika množica, ki logično smatra torišče prekupčevanja za najvažnejše (saj šteje mnogo nad sto oseb, ki se s tem poslom bavijo), odločno izvajala iz tega odnosa svoje bonitete in se bo na lepem zgodilo, kar je pričakovati, da bo izgnala iz tega sve-tišča nadležno sirotko — slovensko muzo?

Potrebujemo moža, da z bičem v roki prečisti naš tempel, ravnaoč se po strogih in čistih principih prvega razdobja galerijskega Zormanovanja, da bo mogel naš tvorec neovirano zadihati iz svojih — slovenskih pljuč!

France Kralj.